

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15\(44\)-96-107](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-15(44)-96-107)

УДК 159.92

Лушин Павло Володимирович,

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології та особистісного розвитку

Навчально-наукового інституту менеджменту та психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Київ, Україна.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9549-1759>

plushyn@gmail.com

«ІННОВАТИКА ЗБЕРЕЖЕННЯ»: ПРИХОВАНІ РЕСУРСИ ТРАДИЦІЙНОЇ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПСИХОЛОГА

Анотація. У даній роботі показані перспективи розвитку відомого принципу екологічності або «інноватики збереження» традиційної системи підготовки професіонала-психолога з точки зору оригінальної теорії і практики психолого-педагогічного допомоги «Екофасилітації». Під «інноватикою збереження» розглядається розвиток відкритої динамічної системи підготовки через актуалізацію її прихованих ресурсів. Проведено аналіз так званих перехідних форм розвитку особистості і навчальних екосистем. Розглянуто особливості управління або так званого «парадоксального контролю» («ambiguous control») як прийняття перехідних форм у значенні джерел розвитку відкритої динамічної екосистеми особистості або навчального співтовариства в умовах хаотичного розвитку (на прикладі традиційних занять з психології). Автор з переконливістю демонструє, що існуючі умови «традиційної освіти» при підготовці психологів можуть виступати в якості оптимальних для розвитку особистості професіонала. З цією метою слід зробити особливий акцент на неформальних процесах спонтанної самоорганізації її системи в умовах VUCA світу. Випадковості, над-нормативності, помилки і «незапланованість» складають важливу частину умов спонтанного розвитку. Дбайливе і екологічне ставлення до них можуть бути невичерпним ресурсом для відновлення традиційного освітнього простору, а провідний предмет вивчення – «Психологія» – обумовлює функціонування невичерпного джерела рішення не тільки стратегічних, а й практичних життєвих завдань. Також показано, що неформальні процеси підготовки психолога зміцнюють соціально-психологічний імунітет особистості і суспільства (СПІ). Дані «імунні

процеси» відображають вельми стійкий і, як це не парадоксально, вельми передбачуваний діалектичний процес, сутність якого задана в русі перехідних форм розвитку (за схемою «теза-антитеза-синтез»).

Ключові слова: традиційна підготовка психолога; ресурс; перехідна форма; парадоксальний контроль; наднормативність, випадковість; соціальний психоімунітет; темпоральні характеристики розвитку.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постійні спроби дослідників і практиків привнести елементи новизни в процес підготовки фахівця загострили проблему екологічності змінювання особистості, а також адекватної оцінки ресурсів існуючих систем підготовки фахівця взагалі, і психолога зокрема. У цьому контексті особливо актуальним є вивчення «інноватики збереження» традиційних освітніх підходів і технологій особливо в умовах радикальних соціально-психологічних трансформацій [7], [8]. Під «інноватикою збереження» систем ми розуміємо їх розвиток з опорою на приховані ресурси і потенціали (в цьому розкривається зміст принципу екологічності змінювання, який нами розробляється).

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у розкритті змісту джерела прихованих ресурсів традиційної системи підготовки психолога в умовах постійно мінливого світу («інноватика збереження»).

Відповідно до зазначеної мети в статті було поставлено такі **завдання**:

- 1) розкрити зміст діалектичних, імунологічних, а також темпоральних уявлень про приховані ресурсах традиційної системи підготовки психолога;
- 2) проаналізувати можливості оновлення традиційної системи підготовки психолога через аналіз і підтримку так званих «перехідних форм» розвитку (випадковості, над-нормативності, помилки і «незапланованість»), заданих в неформальних аспектах її організації та функціонування.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У пам'яті дорослого покоління ще свіжими є спогади про кілька системних соціально-психологічних трансформацій або перехідних періодів. До них можна віднести перебудову 1986 року, розпад СРСР 1991 року, проживання ряду соціальних революцій в Україні 2004 і 2013 років і, нарешті, безпрецедентна глобальна криза COVID-19 2020 року. Всі ці та

інші періоди супроводжувалися парадоксальним змістом: в них було місце як позитивним, так і негативним соціальним і психологічним явищам; вони серйозно зачіпали особисте життя громадян, асоціювалися з невизначеністю, непередбачуваністю, а також – з бажанням людей знайти нову опору і стабільність розвитку, і, відповідно, з різноманіттям неформальної активності щодо подолання травматичних ситуацій [2], [3], [12].

До розвитку ми схильні відносити процес переходу до нових можливостей, формування новоутворень соціального і психологічного характеру. Розвиток також характеризується відомим патерном стабільності: теза-антитеза-синтез [4], [5], [6]. Це означає, що існуючий безлад, кризи і хаос супроводжуються різними формами впорядкованості, самоорганізації спонтанних траєкторій розвитку / саморозвитку як окремих суб'єктів, так і їх спільнот [8], [13].

У 90-х роках минулого століття ми звернулися до вивчення особливостей процесу особистісного змінювання як розвитку і прийшли до розуміння, що особистість і суспільство як екосистеми, що є відкритими і які самоорганізуються, проходять декілька етапів самозбереження або «імунової роботи» за типом ген-антиген-антитіло. Це означає, що в процесі розвитку має місце контакт з чужорідним елементом з навколишнього середовища («ген-анти-агент» контакт), що і призводить до певної імунової реакції. Остання може межувати з хворобливими станами, але одночасно і зі способами їх усунення (у вигляді індивідуальних траєкторій самодопомоги, а також «антитіл» нових можливостей / здібностей).

Звідси маємо, що розвиток схожий на роботу «соціально-психологічного імунітету» (СПІ), який, окрім психологічного, фізіологічного та соціального рівня, має тимчасову структуру і функціонує відповідно до внутрішнього годинника організму і особистості [8]. За даними вітчизняного психолога Б. Цуканова [1] хід цього годинника має певний ритм, що співпадає з ритмом дихання, серцебиття, ходи конкретної людини, а також з ритмом руху очей (саккадами). В межах його досліджень показано, що порушення ритму асоційоване з перехідними типами реагування у вигляді певних криз, хвороб, а його відновлення – з їх усуненням в формі порядку і одужання [15]. Більш того, ці зміни можуть бути прогнозовані як на індивідуальному, так і на соціальному рівні, в житті організму, особистості, групи або суспільства.

У зв'язку з цим психологічну допомогу можна розглядати або як відновлення ритму внутрішнього годинника (що вельми переконливо показано нами в практиці ДПРО (англ. *EMDR*) Ф. Шапіро [11], [14], де за допомогою індукції індивідуального ритму саккад і, отже, ходу

внутрішнього годинника особистості, відбувається ефект переходу на новий виток розвитку і, отже, стабілізації відкритої системи особистості у вигляді здорових реакцій особистості і організму), або як зміцнення соціального психоімунітету (як пошук, зустріч з антитезою або чужорідним елементом з подальшою його інтеграцією в якості антитіла нових можливостей) [8].

В такому випадку розвиток особистості ми також можемо розглядати як спонтанний рух перехідних форм або меж відкритої екосистеми особистості, яка самоорганізується [8]: у міру зживання колишніх основ (застій), екосистема розширює свої межі, генерує існуючий безлад / хаос у вигляді різноманіття перехідних форм. Ці форми, як правило, мають суперечливий характер: з одного боку вони символізують завершення певного контексту розвитку (межі можливостей), а з іншого – формування програм перспективного розвитку. У цьому контексті будь-яка форма соціальної допомоги (будь це медична, психологічна, педагогічна тощо) фактично є ситуацією *зміцнення* СП. Процес розвитку і, відповідно, будь-яка форма допомоги має також темпоральні характеристики і тому може бути представлена у вигляді періодів і, отже, прогнозу (як мінімум) в термінах початку, середини і закінчення. На думку Б. Цуканова, великий цикл розвитку становить 7 ± 2 роки, мінімальний квант розвитку – від 0.7 до 1.1 секунди [1].

Наші дослідження та багаторічна практика екофасилітації свідчить, що особистість звертається за допомогою в момент виходу до нових можливостей. До завдань психолога входить підтримка індивідуальної траєкторії саморозвитку і самопомоги клієнта / групи, яка спонтанно генерується. Вони є заданими в тих чи інших перехідних формах або граничних явищах і в процесі роботи з психологом можуть переходити на стадію позитивного завершення. (Як не парадоксально, але найвищий етап розвитку особистості і суспільства (акме) часто межує з ознаками застою в розвитку і, отже, з цілком певною тенденцією до входження в нові, ще неосвоєні контексти).

Подібна точка зору має пряме відношення до розгляду питання про розкриття ресурсів традиційної системи підготовки фахівця-психолога. Розглянемо її більш детально.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення поставленої мети використано теоретичні методи наукового дослідження: аналіз найбільш актуальних діалектичних, психоімунологічних і темпоральних досліджень процесу розвитку, а також багаторічного досвіду оригінальної практики надання педагогічної та

психологічної допомоги («екофасилітація») при підготовці психолога в існуючій традиційній системі освіти.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Традиційна система підготовки психолога все ще характеризується ознаками директивної і пояснювально-ілюстративної освіти з наперед визначеним і методично підготовленим вмістом. В її контексті порушення дисципліни, нерозуміння матеріалу, й інші явища проблемного характеру свідчать про відхилення від нормативів освітнього процесу, від заздалегідь визначених перспектив розвитку професійних компетентностей. З погляду особистісно-центрованих форм підготовки (за типом «НУШ») подібні явища, навпаки, можуть свідчити про залучення суб'єкта до процесу розвитку і формуванні його індивідуальної траєкторії розвитку. У першому випадку негативні явища говорять про порушення індукованого ззовні педагогічного проекту майбутньої траєкторії розвитку студентів («проектор» – термін П. Лушина [9]), у другому – про до-визначення або перевизначення напрямку розвитку.

Відзначимо при цьому, що директивна підготовка часто змушує студента вельми творчо підлаштовуватися під заздалегідь визначений педагогічний стандарт, а саме: самостійно придумувати, наприклад, прийоми роботи з особливо складним навчальним матеріалом. Особистісно орієнтований підхід, навпаки, вимагає цього від викладача: він змушений толерувати невизначеність і розширювати свій педагогічний потенціал за рахунок взаємодії з інтуїтивною («анти-тезисною») програмою саморозвитку студента. Наприклад, окремих студент або група порушує термін підготовки кваліфікаційної роботи (у зв'язку зі складнощами адаптації до умов карантину COVID-19). Щоб уникнути адміністративних проблем, викладач змушений змінювати власний графік і способи / стиль педагогічної діяльності. Заради справедливості зазначимо, що подібні, здавалося б, неформальні прояви часто не приймаються в розрахунок і розглядаються як надлишкові і наднормативні. Насправді вони можуть виступати в якості серйозного ресурсу в процесі трансформації традиційної системи в підготовці психолога.

У разі, коли ані перший, ані другий підходи не представляються можливими, має місце третій підхід. Він асоціюється з ситуацією кризи в екосистемі: кожен з учасників втрачає здатність одноосібного здійснення або, навпаки, проходження, директивного чи недирективного супроводу / управління. Відповідно, в навчальній екосистемі формуються умови для колективного виходу на новий виток її розвитку. Нижче наведемо один з прикладів подібної ситуації на одному з традиційних навчальних занять

(цитуються за описом даного випадку в соціальній мережі): «"Телесная креативность" (с): сегодня во время онлайн защиты курсовых работ прозвучала тема о формировании креативности у детей... автор естественно подразумевал, что в традиционной школе, изобилующей шаблонами, программами, готовыми упражнениями, воспроизводством текстов и кем-то решенных задач... нет места условиям для развития креативности...

И вдруг в воздухе зависла мысль о "телесной креативности", о неформальном аспекте учебной деятельности... Школьнику надоел формат "незаинтересного воспроизводства"...и тут что-то целостное в личности включает «телесную креативность»: температура, насморк, ломота в теле... практически COVID-19... И это единственное что прекрасно действует на сознание учителей и родителей с четкими критериями освобождения от школы... Как только доступ к свободе от "надоевшей вынужденности" получен, "псевдо- COVID-19" – мгновенно уходит...

Кому из учителей не известно такое поведение школьника? Прекрасно наложенная связь между телесностью и психическим... чувство собственного тела? Болезнь – это проявление разрушения? Или психосоматического творчества, при том на уровне целостной спонтанной саморегуляции.

Только в той системе, в которой акцент на осознаваемом и формальном подобный случай – это случайность... А в неформальной системе – способность... В дефицитарной системе болезнь – это всегда плохо...а в "культуре профицита как богатства возможностей» – решение ?!!!))))"».

Дана ілюстрація показує, як в дуже обмеженому і формальному контексті випадкові і неформальні переживання (як з боку студента, так і викладача) можуть сприяти не тільки поживленню підготовки психолога, а й перетворенню його в джерело не тільки професійно значущих переживань, але також цінних дослідницьких гіпотез.

У результаті в усіх трьох випадках ми маємо справу зі своєю рідною незапланованою «наднормативністю» і, отже – зі спонтанним розширенням колишніх меж взаємодії суб'єктів навчальної екосистеми з елементами спонтанного і неформального розвитку.

Підкреслимо, що кожен з перерахованих вище підходів (традиційний, особистісно орієнтований або системний) не є оптимальним. Більш того, узяті в триєдності вони взаємодоповнюють один одного і створюють особливий простір з ознаками варіативності і відкритості. *Найчастіше цей навчальний простір набуває вигляду еклектики, хаосу, непослідовності і некерованості. І, тим не менш, за законом діалектики будь-яка «теза хаосу»*

неухильно наближається до своєї протилежності – до різних форм порядку, і від нього – до синтезу нових можливостей, що само по собі – нова стабільність.

Подібна хаотична структура вимагає особливої форми управління, яку ми позначили терміном *ambiguous control* («парадоксальний або невизначений контроль») [10], суть якого – у прийнятті перехідних форм як джерел розвитку відкритої динамічної екосистеми особистості або навчального співтовариства. Одним з найбільш відомих форм «парадоксального контролю» є активне слухання студента педагогом-фасилітатором. В межах наших уявлень ефекти розвитку можуть бути оцінені тільки після завершення певного контексту або періоду розвитку. Для прикладу: тільки тепер, після закінчення чергової хвили пандемії COVID-19, ми можемо з певною часткою визначеності стверджувати, що актуальні зрушення в трансформації існуючої системи підготовки можуть бути віднесені до перспективних.

До них ми відносимо не тільки практично миттєвий перехід викладачів на цифрові форми навчання психологів, а й розширення гібридних форм практичної професійної діяльності психологів: від педагога-психолога тепер потрібно, наприклад, *не стільки пояснення студентам механізмів психологічної допомоги, скільки реальна практика їх використання в польових умовах онлайн.*

Таким чином, те, що виступало раніше в якості дефіциту можливостей розвитку особистості (невизначеність і мала передбачуваність процесу, різні неузгодженості і недосконаlostі існуючої системи підготовки) може виступити в якості його переваг і позитивних якостей. При цьому, немає спеціальної необхідності створювати ці умови: як і в реальній практиці вони присутні в традиційній системі підготовки на щоденній основі. Зокрема, затримки у виплатах студентів за навчання спонукали адміністрацію університетів знаходити форми «інтелектуального колекторства» (допомоги студентам у виплаті заборгованостей з оплати за навчання) або погіршення зворотного зв'язку зі студентами (під час дистанційних онлайн занять) стимулювало багатьох викладачів до пошуку оригінальних способів навчальної комунікації. Вимога збільшити кількість статей в системах Scopus і Web of Science спонукало вітчизняних дослідників генерувати компромісні форми міжнародних публікацій.

Таким чином, парадоксально або «невизначенісно» контролювати означає підтримувати / супроводжувати рух перехідних / «патологічних» форм до рівня їх самовичерпування / саможивання в формі нових можливостей розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Існуючі умови «традиційної освіти» при підготовці, зокрема психологів, можуть виступати в якості оптимальних для розвитку особистості професіонала. З цією метою слід зробити особливий акцент на неформальних процесах спонтанної самоорганізації її системи в умовах VUCA світу. Випадковості, над-нормативності, помилки і «незапланованість» можуть виступати в якості умов спонтанного розвитку.

Дбайливе і екологічне ставлення до них можуть становити невичерпний ресурс для відновлення традиційного освітнього простору, а провідний предмет вивчення («Психологія») виступати в якості живого джерела вирішення не тільки стратегічних, а й практичних життєвих завдань. Педагогічна діяльність трансформується з вельми схоластичної, формальної та декларативної в практичну і затребувану на щоденній основі.

Фактично подібні неформальні процеси являють собою зміцнення СПІ особистості і суспільства. Дані «іммунні процеси» виступають в якості дуже стійкого і передбачуваного діалектичного процесу, сутність якого задана в русі перехідних форм розвитку. Ці форми відрізняються своєю парадоксальністю, суперечливістю і разом з тим конструктивністю як у визначенні, так і в перевизначенні перспектив розвитку освітньої екосистеми взагалі, і підготовки професіонала психолога зокрема.

Перспективи подальших досліджень. Процес розвитку професійної компетентності психолога безпосередньо залежить від темпоральних характеристик не тільки колективного, але індивідуального суб'єкта. Практика психолого-педагогічної допомоги за типом «Екофасилітації», а також сучасних гнучких форм підготовки (що є так звана «гіг-освіта»), переконливо показує, що особистісне змінювання може відбуватися системно і короткостроково за типом метаморфози, а також «на виході», тобто в умовах спонтанного завершення критичного етапу розвитку особистості або «навчального співтовариства».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Б. И. Цуканов, *Время в психике человека: монография*. Одесса: Астропринт, 2000, 220 с.
- [2] Z. Bauman, *44 Letters from the Liquid Modern World*. Cambridge, 2010.
- [3] E. R. Fassinger, S. L. Shullman, L. P. Buki, «Future Shock: Counseling Psychology in a VUCA World», *The Counseling Psychologist*, Vol. 45(7), p. 1048–1058, 2017.

DOI: 10.1177/0011000017744645

- [4] G. W. F. Hegel, (1812/1969). *Science of Logic*; A. V. Miller, Trans. London: George Allen and Unwin.
- [5] G. Kostyuk, *Learning process and mental development of a person*. 1989.
- [6] T. Lomas, I. Ivtzan, «Second wave positive psychology: Exploring the positive-negative dialectics of wellbeing», *Journal of Happiness Studies*. doi: 10.1007/s10902-015-9668-y(2015).
- [7] P. Lushyn, «An ambiguous sign of upcoming adjustment: tolerance for over-protection, «scheduled separation» and chaos», *The Experience of going through the covid-19 pandemic...* <http://doi.org/10.33120/QERPASProceeding-2020>
- [8] P. Lushyn, *Chaos and ambiguity: from suffering to growth*. 2017.
- [9] P. Lushyn, Y. Sukhenko, O. Davydova, «Particularities of Students' Educational Trajectories and "Projectories": A Psychosemantic Dimension, 2020 IEEE Problems of Automated Electrodrive», *Theory and Practice (PAEP)*. Kremenchuk, Ukraine, 2020, pp. 1–4, doi: 10.1109/PAEP49887.2020.9240866.
- [10] P. Lushyn, D. Kennedy, «Ambiguous control», *Analytic teaching*, Vol. 23, № 2, p. 103–110, 2003
- [11] P. Lushyn, S. Borrelli, «Rediscovery of EMDR: In search of a rationale», *The EMDR Practitioner*. Retrieved from, 2003. [Online]. Available: <http://www.emdr-practitioner.net.12/27/2008>
- [12] O. Mack, A. Khare, A. Kramer, T. Burgartz, *Managing in a VUCA*. 2015.
- [13] I. Prigogine, I. Stengers, *Order out of chaos*. New York: Bantam, 1984.
- [14] F. Shapiro, *Eye movement desensitization and reprocessing: basic principles, protocols, and procedures; third edition*. New York & London: The Guilford Press, 2018.
- [15] B. Tsukanov, «Time Factor and the Problem of Cardiovascular Diseases», *The Soviet Journal of Psychology*, 1989, № 1, p. 53–59.

«THE INNOVATION TO PRESERVE»: AN IMPLICIT RESOURCE IN PREPARATION OF PSYCHOLOGISTS WITHIN A TRADITIONAL EDUCATIONAL ECOSYSTEM

Pavel Lushyn,

Doctor of Science in Psychology, professor,
Psychology and Personal Development Department, Chair,
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9549-1759>
plushyn@gmail.com

Abstract. The paper deals with the reinterpretation and the development of the well-known principal of ecology of change or finding out an implicit resource in a traditional ecosystem of the preparation of a psychologist which the author coins in terms of «the innovation to preserve». The conceptual foundation is the original theory of change and development or the theory of Ecofacilitation (P. Lushyn). The paper also presents the analysis of the transitional forms of development in self-organizing educational ecosystem as well as the processes of their generation, maintenance and change which is sometimes called a paradoxical or ambiguous control in a spontaneously changing reality (VUCA-world). The examples of transitional forms could be spontaneous violation of norms, accidental change of events, ambiguities and paradoxes within traditional psychology classes in a higher educational establishment. The transitional forms like mentioned above constitute the informal aspect of the preparation of psychologists making the traditional educational setting and the content of the preparation in terms of effective and constantly evolving flow of relevant psychological and learning emergent. The flow is also interpreted within the social psychoimmunity concept characterized by a certain predictable and administered sequence of educational events which could be statistically measured by temporal units like thesis-antithesis-synthesis.

Keywords: the traditional preparation of a psychologist, resource, transitional forms, ambiguous control, super-normality, accidental change of events, ambiguity, social psychological immunity, temporal characteristics of change.

«ИННОВАТИКА СОХРАНЕНИЯ»: СКРЫТЫЕ РЕСУРСЫ ТРАДИЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ПСИХОЛОГА

Лушин Павел Владимирович,

доктор психологических наук, профессор,
заведующий кафедрой психологии и личностного развития,
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9549-1759>

plushyn@gmail.com

Аннотация. В данной работе показаны перспективы развития известного принципа экологичности или «инноватики сохранения» традиционной системы подготовки профессионала-психолога с точки зрения оригинальной теории и практики психолого-педагогического

помощи «Экофасилитация». Под «инноватикой сохранения» рассматривается развитие открытой динамической системы подготовки через актуализацию ее скрытых ресурсов. Проведен анализ так называемых переходных форм развития личности и учебных экосистем. Рассмотрены особенности управления или так называемого «парадоксального контроля» («ambiguous control») как принятия переходных форм в терминах источников развития открытой динамической экосистемы личности или учебного сообщества в условиях хаотического развития (на примере традиционных занятий по психологии). Автор с убедительностью демонстрирует, что существующие условия «традиционного образования» при подготовке психологов, могут выступать в качестве оптимальных для развития личности профессионала. С этой целью следует сделать особый акцент на неформальных процессах ее спонтанной самоорганизации системы в условиях VUCA мира. Случайности, сверх-нормативности, ошибки и «незапланированности» составляют важную часть условий спонтанного развития. Бережное и экологичное отношение к ним могут являться неисчерпаемым ресурсом для обновления традиционного образовательного пространства, а ведущий предмет изучения «Психология» – обуславливает функционирование неисчерпаемого источника решения не только стратегических, но и практических жизненных задач. Также показано, что неформальные процессы подготовки психолога укрепляют социально-психологического иммунитета личности и общества (СПИ). Данные «иммунные процессы» отражают весьма устойчивый и, как это не парадоксально, весьма предсказуемый диалектический процесс, сущность которого задана в движении переходных форм развития (по схеме «тезис-антитезис-синтез»).

Ключевые слова: традиционная подготовка психолога; ресурс; переходная форма; парадоксальный контроль; сверхнормативность», «случайность; социальный психоиммунитет; темпоральные характеристики развития.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] B. I. Cukanov, *Vremya v psihike cheloveka: monografiya*. Odessa: Astroprint, 2000, 220 p.
- [2] Z. Bauman, *44 Letters from the Liquid Modern World*. Cambridge, 2010.
- [3] E. R. Fassinger, S. L. Shullman, L. P. Buki, «Future Shock: Counseling Psychology in a VUCA World», *The Counseling Psychologist*, Vol. 45(7),

- p. 1048–1058, 2017. DOI: 10.1177/0011000017744645
- [4] G. W. F. Hegel, (1812/1969). Science of Logic; A. V. Miller, Trans. London: George Allen and Unwin.
- [5] G. Kostyuk, Learning process and mental development of a person. 1989.
- [6] T. Lomas, I. Ivtzan, «Second wave positive psychology: Exploring the positive-negative dialectics of wellbeing», Journal of Happiness Studies. doi: 10.1007/s10902-015-9668-y(2015).
- [7] Lushyn, P An ambiguous sign of upcoming adjustment: tolerance for over-protection, “scheduled separation” and chaos // The Experience of going through the covid-19 pandemic... <http://doi.org/10.33120/QERPASProceeding-2020>
- [8] P. Lushyn, Chaos and ambiguity: from suffering to growth. 2017.
- [9] P. Lushyn, Y. Sukhenko, O. Davydova, «Particularities of Students’ Educational Trajectories and “Projectories”: A Psychosemantic Dimension, 2020 IEEE Problems of Automated Electrodrive», Theory and Practice (PAEP). Kremenchuk, Ukraine, 2020, pp. 1–4, doi: 10.1109/PAEP49887.2020.9240866.
- [10] P. Lushyn, D. Kennedy, «Ambiguous control», Analytic teaching, Vol. 23, № 2, p. 103–110, 2003
- [11] P. Lushyn, S. Borrelli, «Rediscovery of EMDR: In search of a rationale», The EMDR Practitioner. Retrieved from, 2003. [Online]. Available: <http://www.emdr-practitioner.net>. 12/27/2008
- [12] O. Mack, A. Khare, A. Kramer, T. Burgartz, Managing in a VUCA. 2015.
- [13] I. Prigogine, I. Stengers, Order out of chaos. New York: Bantam, 1984.
- [14] F. Shapiro, Eye movement desensitization and reprocessing: basic principles, protocols, and procedures; third edition. New York & London: The Guilford Press, 2018.
- [15] B. Tsukanov, «Time Factor and the Problem of Cardiovascular Diseases», The Soviet Journal of Psychology, 1989, № 1, p. 53–59.

*Стаття надійшла до редакції
13 січня 2021 року*